

Arvo Pesti mälestuseks

6. septembril lahkus meie hulgast Arvo Pesti – Tuna kolleegiumi liige, vabadusvõitleja, arhivaar, kirjastaja, kirjandus- ja filmikriitik.

Foto: P. Pillak

Arvo Pesti sündis 8. juulil 1956. aastal Tallinnas. Õpinguid alustas ta Tallinna 29. 8-klassilises koolis ja jätkas Tallinna 10. Keskkoolis (Nõmme Gümnaasiumis), mille lõpetas 1974. aastal. Seejärel läks ta Draamateatrisse dekoratsioonide monteeriaks ehk lavatööliseks. Kuna katse Tartu ülikoolis eesti filoloogiat õppima asuda ebaõnnestus, siis tuli minna Nõukogude armeesse. Sundteenistus möödus 1975. aasta maikuust kuni 1977. aasta juunini ehitusvägedes Moskvast ja Jessentukis. Pärast demobiliseerimist töötas Arvo Pesti transporditöölise ENSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsuse trükikojas ja vabrikus „Keila”. Detsembris 1977 astus ta Tartu ülikooli ettevalmistuskursustele, mille eduka lõpetamise järel võeti ta 1. septembrist 1978 vastu filoloogiateaduskonda vene filoloogia osakonda.

Õpingud ei saanud aga kuigi kaua kesta, sest Arvo Pesti kutsuti KGB-sse, kus talle pandi süüks aastail 1978–1979 Tartus põranda all ilmunud „Poolpäevalehe” väljaandmist ja levitamist. Arvo Pesti keeldus igasuguste seletuste andmisest. Tolleaegne ülikooli rektor Arnold Koop kutsus üliõpilase enda juurde ja teatas, et tal ei ole võimalik ülikoolis edasi õppida, kui ta ei taha KGB-s tunnistusi anda. 1979. aasta 14. mail Arvo Pesti eksmatrikuleeritigi ülikoolist „süsteemaatilise õppedistsipliini rikkumise ja ebaväärika käitumise pärast”.

1980. aasta oktoobris võeti Arvo Pesti tööle Tartu Kunstimuuseumi kütjana, 1982.

aasta märtsist sai aga temast pottsepp Tartu Tuletõrjeühingus. Samal ajal jätkas Arvo Pesti dissidentlikku tegevust Nõukogude inimvabandusliku režiimi paljastamiseks, eelkõige koos Lagle Pareki, Heiki Ahoneni, Enn Tarto, Viktor Niitsoo ja veel mitmete teiste teistsimõtlejatega. 1978. aastal oli hakanud ilmuma põrandaalune kogumik „Lisandusi mõtete ja uudiste vabale levikule Eestis”. Väljaannet paljundati kirjutusmasinatel ja fotograafilisel teel, sinna koondati NSV Liidus inimõiguste rikkumisi käsitlevad pöördumised maailma avalikkuse poole ning kirjeldati inimõiguste rikkumisi ja kohtuprotsesse dissidentide üle. Avaldati ka artikleid Eesti ajaloost, olukorrast Lätis, Leedus ja Ida-Euroopa riikides. Esimest väljaannet toimetaski Jüri Adams, seejärel oli toimetajaks Viktor Niitsoo. Viimase vangistamise järel toimetaski Arvo Pesti väljaandeid X–XVII.

Peagi tuli „Lisanduste” väljaandmise pikem paus, sest Arvo Pesti arreteeriti 1983. aasta 13. aprillil. Juba 1. märtsil oli tema kodus Tartus Riia mnt. 110–2 pandud toime läbiotsimine, mille käigus võeti ära „suurel hulgal nõukogudevastase sisuga ja Nõukogude riiklikku ja ühiskondlikku korda halvustavaid laimavaid väljamõeldisi sisaldavaid dokumente”. Läbiotsimise ajal Arvo Pesti oma elukohas ei viibinud ja tema asukoht oli teadmata. 4. märtsil saabus ta Tartusse ja samal päeval teostati ilma prokuröri sanktsioonita tema läbiotsimine, „mille

tulemusena võeti ära kuus välismaa postmarki nõukogudevastase tegevuse eest karistatud Mart Nikluse ja Jüri Kuke kujutisega ning kaks märkmikku ja kaks paberilehte erinevate isikute aadresside ja telefoninumbritega, sealhulgas välismaale saadetud Nõukogude riiklikku ja ühiskondlikku korda halvustavaid laimavaid väljamõeldisi sisaldavate läkituste allakirjutanud isikute aadressidega”.

Kohtuprotsess Arvo Pesti ning tema mõtte- ja võitluskaaslaste Lagle Pareki ja Heiki Ahoneni üle toimus Eesti NSV Ülemkohtus 13.–16. detsembrini. Süüaluste kohta kogutud materjale oli kokku seitseteist toimikut, kuid vaatamata sellele keegi neist ennast süüdi ei tunnistanud. Kohtuprotsessi tulemusel tuvastas kolleegium: „A. Pesti süü on kindlaks tehtud selles, et tema nõukogude võimu õõnestamise ja nõrgendamise eesmärgil olles kuritegelikes sidemetes Rootsis asuva nõukogudevastase emigrantliku organisatsiooniga nn. „Eesti vangistatud vabadusvõitlejate abistamiskeskusega” ning saades sellelt materiaalselt toetust koos L. Pareki ja H. Ahoneniga ning teistega võttis osa nõukogude riiklikku ja ühiskondlikku korda halvustavaid laimavaid väljamõeldisi sisaldava kogumiku „Lisandusi mõtete ja uudiste vabale levikule Eestis” valmistamisest ja levitamisest. Seda kogumikku välismaa ajakirjanike kaudu ja muul teel saadeti üldmääratud organisatsioonile kapitalistlike riikide trükistes ja raadiosaadetes vaenulikuks propagandaks Nõukogude Liidu vastu. A. Pesti osales ka laimavate kirjutiste valmistamises ja levitamises NSV Liidu territooriumil ja välismaal ning hoidis levitamise eesmärgil nõukogudevastase sisuga kirjutisi.” Järgneb pikk loetelu nendest kirjutistest, mille levitamises ja koostamises Arvo Pesti osaline oli. Kohtukolleegium leidis, et ta pani toime kuriteo, mis on kvalifitseeritav Eesti NSV Kriminaalkoodeksi paragrahvi 68, lõige 1 järgi.

Sama paragrahvi alusel karistati ka temaga koos süüdistatavaid. Lagle Parekile mõisteti kuus aastat vabadusekaotust parandusliku töö koloonias ja seejärel kolm aasta asumist, Heiki Ahonenile ja Arvo Pestile ühtemoodi viis aastat vabadusekaotust parandusliku töö koloonias ning kaks aastat asumist. Lisaks igäühelt kohtukulud 57 rubla. Kui esialgses kohtuotsuses oli Lagle Parekile määratud vabadusekaotus üldrežiimiga koloonias ning Arvo Pestile ja Heiki Ahonenile tugevdatud režiimiga koloonias, siis 13. jaanuaril 1984. aastal täiendavalt toimunud kohtukolleegium otustas, et kuna kohtualused olid toime pannud „eriti ohtliku riikliku kuriteo”, siis peavad

nad karistust kandma range režiimiga parandusliku töö koloonias.

Mihhail Gorbatšovi perestroika käigus alustatud poliitvangide vabastamise kampaania tõi Arvo Pesti 1986. aasta lõpus ennetähtaegselt vangistusest välja.

Ühes hiljuti antud intervjuus ütles Arvo Pesti: „... kinniistumine ei olnud meelakkumine. Mida kauem sa kinni istusid, seda halvema füüsilise ja vaimse tervisega sa sealt välja tulid. Mina istusin kinni peaaegu neli aastat ja ma tean, et ma ei ole enam terve inimene.”

1987. aasta märtsist pidas Arvo Pesti Nõmme Elamuekspluatatsiooni Valitsuses pottsepa ametit, kuid jätkas koos mõttekaaslastega vabadusvõitlust – nüüd juba küll palju vabamas õhkkonnas. Arvo Pesti oli Molotovi-Ribbentropi Pakti Avalikustamise Eesti Grupi (MRP-AEG) liige, mis moodustati 1987. aastal eesmärgiga korraldada poliitiline väljaastumine 23. augustil, pakti sõlmimise aastapäeval. MRP-AEG korraldas aktiivselt poliitilisi väljaastumisi, kuni mõttekaaslaste poolt asutati juba kindlamatel alustel tegutsev ühendus – erakond. Arvo Pesti oli üks neist, kes 21. jaanuaril 1988 saatsid Eesti massiteabevahenditele ja Eesti NSV Ministrite Nõukogule teate Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei (ERSP) asutamise kohta. ERSP oli mõeldud rahvuslikuks opositsioonijouks komparteile, et kaitsta eesti rahva huve. Teadaandes tehti ka ettepanek taastada 24. veebruar riigipühana. ERSP-ga kutsuti ühinema kõiki mõttekaaslasi ja 21. aprillil jõuti korraldava toimkonna moodustamiseni. Arvo Pesti osales ERSP põhikirja, programmi ja muude dokumentide koostamises. ERSP asutav koosolek toimus 20. augustil 1988 Pilistvere kirikus. Tegemist oli esimese avalikult tegutseva komparteiga opositsioonis oleva rahvusliku poliitilise erakonnaga tol ajal veel okupeeritud Eestis, samuti Nõukogude Liidus. Arvo Pesti kuulus ERSP volikokku Tallinna piirkonna esimehena, ka juhtis ta erakonna kirjastustegevust ning oli laekuriks. Aastatel 1990–1992 oli Arvo Pesti valitud Eesti Kongressi saadikuks. 1994. aasta novembrist kuni 1995. aasta aprillini oli ta ametis Riigikogu ERSP fraktsiooni konsultandina.

1995. aasta 4. septembrist kuni 1. jaanuarini 1999 töötas Arvo Pesti Riigiarhiivis direktori asetäitja ametikohal, seejärel viidi ta üle Rahvusarhiivi uurimistöö- ja publitseerimisosakonna arhiiviinfo- ja publitseerimistalituse spetsialisti kohale. 2001. aasta 1. jaanuarist nimetati see ümber Riigiarhiivi kasutusosakonna publitseerimistalituse spetsialisti ametikohaks. Alates

1996. aastast oli Arvo Pesti mitmel korral valitud Eesti Arhivaaride Ühingu juhatusse, kus täitis laekuri ülesandeid.

Arvo Pesti oli üks ajalookultuuri ajakirja Tuna eestvedajaid, kuuludes toimetuse kolleegiumisse alates 1998. aastast, mil ilmus ajakirja esimene number. Arvo Pesti kuulus ka 1998. aastal asutatud Kistler-Ritso Eesti Sihtasutuse juhatusse, mis käivitas ja juhib Okupatsioonide Muuseumi tegevust Tallinnas. Samuti kuulus ta Nõukogude aja uurimise ehk S-Keskuse juhatusse.

Arhiivitöö kõrvalt jätkas Arvo Pesti pooleli jäänud kõrghariduse omandamist, seekord Tallinna Pedagoogikaülikooli sotsiaalteaduskonna infoteaduste osakonnas, kus ta kaitses dr. Liivi Aarma juhendamisel 2004. aastal diplomitöö „Lähiajaloo käsitlusi Eesti ajalooteaduslikes ajakirjades”.

Arvo Pesti uurimistöö arhiivis keskendus lähiminekivastupanuliikumisele Nõukogude Liidus, eriti muidugi Eestis. Nendel teemadel on ta pidanud ettekandeid, avaldanud artikleid Tunas ja koostanud arhiividokumentide publikatsioone.

2010. aasta 7. jaanuaril esitleti tema koostatud mahukat dokumentidekogumikku „Disidentlik liikumine Eestis aastatel 1972–1987” (Tallinn, 2009, 664 lk.). Sellele eelnes aastaid kestnud uurimistöö, mille käigus tuli käia tutvumas ka Lätis ja Leedus säilinud KGB arhiividega, kus erinevalt Eestist on säilinud operatiivtoimikud ja andmed kaastöötajate kohta. Raamatut sisese juhatusel lõpetab Arvo Pesti järgmiste sõnadega: „Käesolev kogumik väldib igasugust hinnangute andmist isikute suhtes, kes siin esinevad. Küll oleme püüdnud võimalikult objektiivselt edasi anda uurimiskäigu protsessi, milles muidugi osalesid inimesed, kõigi oma vooruste ja puudustega.”

Arvo Pesti õpingud vene filoloogia vallas nurjas küll KGB, kuid tema huvi vene kirjanduse vastu ei suutnud see rikkuda. Arvo Pesti jälgis väga tähelepanelikult vene kirjandusmaailmas toimuvat, eelkõige huvitasid teda vene kirjanike teisitimõttelejate „tõe ja õiguse” otsingud. Veel oli tema huvialaks filmikunst, eriti jällegi Venemaal tehtud filmid. Nii kirjandusest kui ka filmidest on Arvo Pesti avaldanud hulgaliselt tutvustavaid artikleid ja arvustusi, mis avaldatud ajakirjas Teater. Muusika. Kino, kultuurilehes Sirp, nädalalehes Eesti Ekspress ja mujal.

Arvo Pesti käivitas aktsiaseltsi „Umara” ja oli selle juhatuse esimees. Alates 1993. aastast on kirjastus „Umara” andnud välja üle 60 trükise

nii Eesti kaasaegsetelt autoritelt (Aarne Biin, Hannes Varblane, Olev Remsu, Aleksander Müller, Ervin Õunapuu jt.) kui ka tõlkeid vene, inglise ja soome keelest. Lisaks ilukirjandusele on „Umara” avaldanud mälestusi (Tiit Madisson, Eduard Soorsk, Caesar Kaljo) ja ka ajaloolaseid töid (dokumentide ja artiklite kogumikke ning uurimusi, sh. koolivenna, kolleegi, sõbra ja teadusliku juhendaja Indrek Jürjo (14.04.1956–08.09.2009) palju laineid löönud uurimuse „Pagulus ja Nõukogude Eesti. Vaateid KGB, EKP ja VEKSA arhiividokumentide põhjal”. Viimastel aastatel koostas ja toimetas ta innukalt vene ja valgevene kirjanduse artikleid kirjastuse TEA entsüklopeediale.

Teenete eest vabadusvõitluses annetati Arvo Pestile 2000. aastal Riigivapi IV klassi ja 2006. aastal Riigivapi III klassi teenetemärk.

Sõbrad ja kolleegid mäletavad Arvo Pesti tagasihoidliku, kuid põhimõttekindla inimesena. Samas ei surunud ta kunagi kellelegi oma põhimõtteid peale, ta oli valmis ära kuulama ja suhtlema ka nendega, kelle põhimõtteid ta ei jaganud. Arvo Pesti ei trüginud kunagi esiridadesse, isegi siis mitte, kui talle seal koht ka kuulus. Alati oli ta valmis head algatust toetama ja selle nimel ka ise käed külge lööma. Lähikondsed said osa Arvo huumorimeelest ning tundsid teda suure saunasõbra ja gurmaanina. Eriti suur asjatundja oli ta lambalihatoitude ja tee valmistamisel ning hindamisel. Üks parim koht tee ostmiseks oli tema arvates Stockholmi kesklinnas asuv pisike koloniaalkauplus. Ta oli kindel mee tervendavas ja kosutavas toimes, sest oli ise seda vangilaagrist vabanedes enda peal proovinud. Raamatutele, filmidele, söökidele-jookidele ja muule kiitvat hinnangut andes tavatses Arvo öelda: „Viimasepeal” – mida suurem oli kiitus, seda pikemaks venis „i”.

Arvo Pesti ärasaatmine perekonnaliikmete, sugulaste, sõprade, kolleegide ja kaasvõitlejate poolt toimus Pärnamäe krematooriumi kabelis 10. septembril. Tema põrm on laotunud merevoogudesse ja üheks saanud kodumaa mullaga Tallinna Metsakalmistul.

Sõprade ja kolleegide nimel
Peep Pillak